

PETRÓ LEONÁRD**Tisza Lajos, a bihari adminisztrátor**

Tisza Lajosról (1798–1856) fájdalmasan keveset őrzött meg a történelmi emlékezet. Annak ellenére, hogy fia, majd később unokája is Magyarország miniszterelnöke lett, nevét hallva elsősorban másik fiára, gróf Tisza Lajosra gondolunk, aki elévülhetetlen érdemeket szerzett Szeged város árvíz utáni újjáépítésében.

Sem a halálát követő időszakban, sem később nem szenteltek neki túl sok figyelmet, pedig a reformkori Bihar egyik legmeghatározóbb személyisége volt, akinek szerepe az országos politikai életben is kihatott.

Az „érdektelenség” oka leginkább az lehet, hogy hírnevét elsősorban a bihari liberális ellenzék elleni ádáz küzdelmének köszönhette. Megítélése emiatt vagy túl egyoldalú, s általában negatív, vagy figyelembe véve fiai és unokája későbbi szerepét jótékony hallgatás övezi alakját. Jellemző, hogy a Bihar vármegyéről készített monográfia – melynek előszavát fia Tisza Kálmán írta – is csak néhány sorban emlékezik meg róla, és csupán általánosságokban szól személyéről.¹

A szakirodalom sem fordít nagy figyelmet személyének. Kizárólag a család többi nagyhírű tagjával kapcsolatban lehet vele találkozni, s akkor is csak a közismert adatok ismételtetése történik, amelyek nem egy esetben hiányosak, vagy tárgyi tévedéseket tartalmaznak.

Jelen dolgozat nem kívánja egy teljesen átfogó, minden részletet feltáró tanulmány szerepét betölteni. Elsősorban Bihar vármegye 19. századi történetének kutatása során előkerült adatokat igyekszik egyfajta értelmezési keretben prezentálni. Meggyőződésem ugyanis, hogy Tisza Lajos személyének és pályájának részletesebb ismerete közelebb vihet minket a reformkori megyei politikai élet jellegzetességeinek feltárásához, azoknak az erőknek és tényezőknek a megértéséhez, amelyek közvetetten vagy közvetlenül meghatározták a korszak országos politikai küzdelmeinek kimenetelét is.

---

¹ Bihar vármegye és Nagyvárad In: Magyarország vármegyéi és városai. Szerk.: Borovszky S. (Arcanum DVD könyvtár IV.)

A véres kezű adminisztrátor

Mielőtt megkezdénénk vizsgálódásainkat, szükséges legalább nagy vonalakban felvázolni Tisza Lajos politikai pályafutását, hiszen nem éppen hízelgő hírnevét ennek köszönhetette, részletei mégsem ismertek kellő pontossággal.

Tisza Lajos 1798. augusztus 5-én született Nagyváradon. Apja, Tisza László, Császári Királyi Kamarás a vármegye egyik legnagyobb birtokosa, a helyi közelet meghatározó tagja. Az 1790/91-es tisztújításon főjegyző, majd 1811-ben országgyűlési követé választották. Anyja gróf Teleki Katalin, a család a Teleki Sándortól eredő ágából. Őt életben maradt gyermekük közül Lajos volt az egyetlen fiú, aki egészen fiatalon lépett közeleti pályára és egészen 1848-as visszavonulásáig megkerülhetetlen tényezője maradt Bihar vármegye életének.

Karrierje gyorsan és látványosan ívelt felfelé. Alig fejezte be tanulmányait és az 1825-ös tisztújításon máris aljegyzővé választották. A következő restauráción elnyerte a tekintélyes főjegyzői hivatalt, s három évvel később, 1831-ben, mindössze 33 évesen a megye bizalma az alispáni székbe ültette. A helyi politikai küzdelmekben az ellenzéki párt oszlopos tagjaként szerzett hírnevet magának, majd 1832-ben, mint ellenzéki követ képviselte megyéjét az országgyűlésen.

Követi megbízása viszont rövid ideig tartott. Egy 1833 tavaszán közte és a beregi követ között történt botrányos verekedés miatt kénytelen volt otthagyni az országgyűlést. Hazatértét követően, nem csupán a követségről, hanem botrányos jelenetekkel tarkított események közepette alispáni székétől is kénytelen volt megválni.²

A megye politikai életének azonban ezt követően is meghatározó tényezője maradt, amit kellően bizonyít, hogy 1837-ben ismét alispáni címet nyert. Második alispánságát viszont már a helyi konzervatív erők és a katolikus klérus támogatásával nyerte el. Lemondatása és újbóli megválasztása körüli események új korszakot nyitottak a megyei pártküzdelmek történetében. Ekkortól kezdett kibontakozni ugyanis az a politikai küzdelem, mely az elkövetkezendő egy évtizedben alapvetően meghatározta Bihar vármegye életét.

Ezt követően állandósult a konzervatív „Tisza-párt” és a liberális „Hazafi-párt” közötti csatározás, mely a leghevesebbek közé tartozott a reformkorban. E küzdelemben Tisza fokozatosan a kormányzati törekvések legfontosabb helyi tényezőjévé vált, s a későbbiekben karrierje is ehhez kötődően alakult. Már alispánként is elkövetett mindent, hogy a liberális ellenzék

---

² Hajdú Bihar Megyei Levéltár: Bihar vármegye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyve: IV A 1. a 139. k.

megerősödését gátolja. A klérussal karöltve próbálta megakadályozni Beöthy Ödön követi megválasztását, de erőfeszítései csak átmeneti sikert hoztak. Amikor aztán az egyre nagyobb országos hírnevet szerzett Beöthyt 1840-ben nagy többséggel alispánná választották, 1841-ben a helytartótanács főispáni helyettesé nevezte ki, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy így ellensúlyozza a liberális tábor veszélyes mértékű megerősödését.

A főispáni helyettesi (adminisztrátori) tisztség csakúgy, mint a főispáni cím kormányzati kinevezés útján töltődött be, s a kormányzati érdekek helyi megjelenítője volt. Szokásjog azonban formálissá tette szerepét, s adott keretek között nehezen ellensúlyozhatta az alispán hatalmát. A Beöthy alispán-sága alatti időszakban (1840–1843) Tisza sem tudott hatékony eszközt találni a liberális táborral szemben. A Beöthy-féle tisztikar sikeresen lépett fel vele szemben, s a megyei orvos kinevezési joga miatt kipattant összecsapást követően, több mint három évig távol volt a közgyűlésektől.³

Az 1844 végén életre hívott új kormányzati szisztéma, az ún. adminisztrátori rendszer minden korábbinál nagyobb hatalommal ruházta fel a főispáni helyetteseket, köztük az e tisztségben ismételten megerősített Tiszát is. Majd' négy év után, 1845-ben jelent meg ismét a megye közgyűlésén, itt ünnepélyes keretek között a korábbi sérelmek lezárását és „tabula rasa-t” ígért, de e helyett a küzdelmek minden eddiginél hevesebb formában folytatódtak.

A kormányzat intencióit követve minden eszközt bevetett az ellenzék letörésére. Az éppen esedékes, június 23-án kezdődött tisztújításon, kihasználva a vármegyékre vonatkozó jogszabályok hiányosságait, szinte teljesen visszaszorította az ellenzékét, és a tisztikart a saját párthíveiből állította össze. A liberális ellenzék hosszú feliratban fordult a helytartótanácsához a törvénytelen sérelmek orvoslását kérve, de eredményt nem ért el. A következő, augusztusi közgyűlés, melytől az ellenzék sérelmei orvoslását várta botrányos módon három nap után félbeszakad. Az ezt követő, minden addigig felülmúló hevességű pártharcok fél évre gyakorlatilag megbénították a megye működését. Végül a december 15-én kezdődő közgyűlés botrányos eseményei tettek pontot az immáron majdnem egy éve húzódó küzdelmekre. Három napos eredménytelen tanácskozást követően, december 18-án Tisza a helyi katonasággal egyszerűen kiűzte az ellenzékét a megyegyűlésről. Az rendekre rászabadított hajdúk a liberális párt számos vezető egyéniségét életve-

---

³ Petró Leonárd: *Az államélet liberalizálásának lehetőségei és korlátai a reformkori Bihar vármegyében*. In: *Állam és nemzet a XIX – XX. században*. Bodnár Erzsébet – Demeter Gábor (szerk.). Debrecen, 2006.

szélesen megsebesítettek, még Beöthy Ödön is csak egy fiatal katona védelmének köszönhette, hogy csupán könnyű sérüléseket szerzett.⁴

A példátlan esemény, az adminisztrátori rendszer legkirívóbb példája és az országos ellenzéki politika állandó hivatkozási alapja lett,⁵ de Tiszának végül sikerült feladatát elvégezve megtörni a helyi ellenzék, mely 1848-ig nem is tudott újra megerősödni Biharban.

Az 1848-as események bekövetkeztek azonban már nem állt az események útjába: önként lemondott adminisztrátori tisztéről, s végleg visszavonult, a politikai küzdelmektől. Uradalma központjában, Geszten hunyt el 1856. augusztus 23-án, néhány hónappal fia, Domokos halálát követően.

Tisza Lajos későbbi megítélését alapvetően ezek az események határozták meg. A vele kapcsolatban született beszámolók nagy része ellentmondásos politikai pályája és adminisztrátori tevékenysége alapján formált róla véleményt. Egy nyolc évtizeddel a történet után született, unokáját Tisza Istvánt támadó cikk még mindig „*a bihari adminisztrátor féktelen vére*”⁶ örjöngéséről írt, de még a közelmúltban is születtek személyét érintő munkák, melyek elsősorban „*hivatali beosztásával gyakorta visszaélő [...] gátálatlan megyei adminisztrátornak*”⁷ tüntetik fel alakját.

A tudományok és értelmiség pártfogója

Léteznek azonban a fentiekől alapvetően eltérő szempontokat érvényesítő jellemzések is. Temetésén, melyet egy héttel a halála után tartottak, Osváth Imre sarkadi lelkész és egyházmegyei ülnök mondott beszédet. Emlékbeszédében felsorolta azon érdemeket, melyek biztosították, hogy az „*idvezültnék napja közöttünk [...] nem mégyen alá, s' hódja nem fogyatkozik el soha.*”⁸ Főispáni-helyettesi ténykedését csak érintőlegesen említve, nem kevés párosszal ecsetelte, hogy az elhunyt minő érdemeket szerzett a tudományok és az értelmiség pártfogásában. Egyenesen a „*Korvinusok, 14. Lajosok, buzgó Esdrások és Némiások*” méltó utódjaként mutatta be, akinek „*fénylaka*” mindig nyitva állt az értelmiség előtt, s ahol az „*osztályokat egymástól elkülönítő válaszfal már rég összedőlt*”. Nem kisebb érdemként

---

⁴ A decemberi események elég részletes leírását adja: Kemény Zsigmond: *A Bihar-megyei 1845. Deczember 15-iki gyűlés leírása*. Közli: Ferenczi Zoltán. Budapesti Szemle, 1903. 116. köt. 127–141.

⁵ Horváth Mihály az adminisztrátori rendszerről írva részben a bihari eseményeket elemezte. Horváth M.: *Huszonöt év Magyarország történetéből, III*; Pest, 1868.

⁶ Idézi: ifj. Bertényi Iván: *Tisza István és az első világháború*; Rubicon, 2001/10-2002/1: 14.

⁷ Elek L.: *Arany János és Tisza Domokos*; Új Auróra, 1982/3: 96–110.

⁸ *Emlék-beszéd melyet néhai méltóságos Cs. Kir. Kamarás Boros-jenői Tisza Lajos úr ő nagysága gyász ünnepére készítettett 's hívei gyülekezetében elmondott augusztus 31-én 1856. Osváth Imre sarkadi lelkész és egyház megyei ülnök*; Debrecen, 1857.

beszélt arról is, hogy soha nem habozott áldozatokat tenni „közintézeteinkre”, mellyel kiváló példával járt elől utódai számára.

Az Osváth által adott patetikus jellemrajz nyilvánvalóan kritikus megközelítést igényel, már csak születésének körülményeiből adódóan is, de az mégis feltűnő, hogy az elhunyt megítélése alapvetően más szempontú és meglehetősen ellentétes a korábban vázoltakkal.

Visi Imre Tisza Kálmánról írt munkája előszavában ugyancsak más színben tünteti fel az akkori miniszterelnök apját, szinte már a korabeli politikai küzdelmek egyedüli pozitív szereplőjeként rehabilitálva személyét.⁹ Megállapításai nyilvánvaló szándékától vezérelve nem mentesek a túlzásoktól, azonban számos olyan elemet emel ki, melyek alkalmasak arra, hogy felhívják a figyelmünket a Tisza személyével kapcsolatos értelmezések korábbiaktól eltérő lehetőségeire. Mielőtt tehát végső következtetéseinket levonnánk, figyelembe kell vennünk néhány tényszerű, bár kevésbé ismert adatot is, melyek hozzájárulhatnak egy sokoldalúbb jellem- és pályarajz megalkotásához.

Ami a közintézetekre tett áldozatokat illeti, úgy látszik Tisza Lajos *valóban jeleskedett* e téren. Sokat mondó példája ennek, hogy végakarátát teljesítették, midőn a család saját költségén egy leányiskolát építtetett Geszten, így adózva a fiatalon elhunyt Domokos emlékének.

Állandó patrónusa volt a Debreceni Református Kollégiumnak is. Egykori kollégiumi diákként hirdette, „*hogy én tanítóimról, 's a főiskoláról, melyben a tudományok édes tejével tápláltattam, soha el nem feledkezem*”.¹⁰ Ígéretét következetesen betartotta, s jelentős anyagi támogatást nyújtott az intézménynek,¹¹ de adományainak és a támogatásával folyó gyűjtőmunkának komoly szerepe volt az kollégiumi állatmúzeum gyarapodásában, és a zoológiai képzés beindulásában is.¹²

Alma materéhez való kötődése azonban nem csak ebben érhető tetten. Fiai mellé szinte kizárólag a Kollégium eminens diákjaiból válogatta a nevelőket. Elsőként Szőnyi Pált hívta meg, akire egy vizsgán figyelt fel 1836-ban. A Tisza által nyújtott ajánlat értelmében Szőnyi, mielőtt megkezdte volna a három fiú Lajos, László és Kálmán oktatását, külföldi tanulmányútra ment, szélesítendő ismeretei körét. Úgy tűnik Szőnyi annak ellenére vállalta a megbízást, hogy jó esélye lett volna a kollégium neves professzorai közé kerülni. Berlini tanulmányútjának anyagi fedezetét a Tisza család állta. Szőnyi majd' két évig maradt Berlinben, ami alatt 4000 forint érkezett számára

⁹ Visi I.: *Tisza Kálmán. Politikai jellemrajz a tízéves miniszterelnöki jubileum alkalmából*, Pozsony-Budapest, 1887.

¹⁰ Lásd: *Emlék-beszéd...*

¹¹ Mintegy 3000 forintot. Uo.

¹² *A Debreceni református Kollégium Története. Jubileumi Kiadván*. Szerk.: Barcza József, Bp., 1988.

és még 5000 forint könyvekre, melyet később 500 forint kiegészítéssel is megtoldottak. Csak 1838-ban tért haza, s foglalta el nevelői tisztét, melyet egy évtizedig töltött be. Nevelői feladatait a szintén kollégiumi diák, Emődy Dániellel közösen osztotta meg, aki történelemre és irodalomra oktatta a fiúkat 1841- és 1843 között.¹³

Kovács János 1846-ban került a családhoz. Valószínűleg Szőnyi ajánlotta korábbi tanítványát az ifjú Tisza Domokos mellé. Kovács az ajánlatot még 1844-ben kapta, de őt is „önképző” tanulmányútra küldték előbb Lőcsére, majd Berlinbe. Hazatérve nyomban bekapcsolódott a Magyar Királyi Természettudományi Társulat munkájába, s Gesztre költözve megkezdte Bihar megyei geológiai vizsgálatait. Az Tisza családnál töltött tíz év alatt átfogó természetrajzi kutatásokat is végzett a térségben, s elkísérte útjára a betegeskedő Domokost, akit súlyosbodó tüdőbetegsége miatt Egyiptomba küldtek levegőváltásra. Kovács személyében ekkor jutott el először szakképzett magyar természetkutató a földrészre. Kapcsolódó levelezése és úti beszámolóit mutatják, hogy tisztában volt az új tudományos jelentőségével, s tudatosan készült az úttörő vállalkozásra, melyre 1855 októbere és 1856 májusa között került sor. Afrikából útról értékes állat- növény- és kőzetgyűjteménnyel tért haza. A gyűjtőmunkáját dicsérő 158 darabból álló válogatott geológiai gyűjteményt a családfeje halálát követően a Kollégium ásványmúzeumában helyezték el.¹⁴

Kovács közbenjárására 1851-ben mintegy fél évig volt a család alkalmazásában Arany János is. A Toldi révén ekkor már ismert költő a forradalmat követő nehéz anyagi helyzete miatt vállalta el a házitánítói megbízást. A betegeskedő, költői hajlamokkal bíró 19 éves Tisza Domokost oktatta poétikára.¹⁵ A fiatal Tisza és Arany között szinte azonnal erős kapcsolat szövődött, amely Arany távozása után is megmaradt. Arany távozását követően is rendszeres kapcsolatban maradt egykori tanítványával. A Kováccsal folytatott levelezésében szintén rendszeresen érdeklődik Domokos egyre romló állapota felől, s a halálhírét követően nyomban szervezni kezdi egy az ifjú tehetség verseit összegyűjtő kötet munkálatait. Domokos halálakor írt megrendítő sorai a fiúhoz kötődő őszinte érzelmekről tanúskodnak. A levelekből az is kiderül, hogy Arany továbbra is a család baráti körébe tartozott, s Domokos a végrendeletében is megemlékezett róla valamint gyermekeiről.¹⁶

---

¹³ Szőnyi életével és a Tisza családnál töltött idejével kapcsolatban: Nagy M.: *Szőnyi Pál*. In: *Tudós Tanárok - Tanár tudósok*; Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Bp., 2001

¹⁴ Kovács Jánosra vonatkozóan: Tóth L.: *Az Afrika-kutató Kovács János élete*; Szeghalom 1989; valamint *A Debreceni református Kollégium Története. Jubileumi Kiadván*. Szerk.: Barcza József, Bp., 1988.

¹⁵ Arany itt töltött idejéről: Tóth L.: *i. m.*, valamint Elek L.: *i. m.*

¹⁶ Kovács és Arany levelei: Tiszántúli Református Egyházkerület Kerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár: R702v.

Mindenképpen figyelemre méltó az a körültekintő alaposág, mellyel Tisza fiai nevelési stratégiáját kialakította. Csupa olyan tehetséget alkalmazott, akik tudományos élet meghatározó alakjai voltak és szakterületük elismert tekintélyévé váltak később. Alkalmazásukkal Tisza nem csupán megélhetést kínált számukra, hanem nagyban hozzájárult a tudományos élet fejlődéséhez is, mely adott esetben – mint Kovács példája mutatja – kiemelkedő jelentőséget hordozott. A „tudományok és az értelmiség pártfogása” szintén olyan érdeme volt tehát, melyet nehezen vitathatnánk el tőle.

A gyermekei nevelőivel kapcsolatban nem mehetünk el amellett a tény mellett sem, hogy az érintettek szinte kivétel nélkül a reformeszmék elkötelezettjei voltak és sorsuk később is szorosan összekapcsolódott a 48-as eseményekkel.

A liberális gondolkodású Szőnyit 1848-ban Eötvös vallás és nevelésügyi minisztériumában találjuk, ahol rövidesen osztálytanácsosi kinevezést is kapott. Emiatt a szabadságharc bukását követően egy időre aztán háttérbe is szorult. Emődy Dániel szintén a forradalmi események tevékeny résztvevője, a márciusi ifjúság megmozdulásainak egyik vezetője volt, majd 1848 áprilisától fogalmazó a földművelésügyi minisztériumban. A bukást követően a Pesti Hírlap publicistájaként tevékenykedett. Arany, aki az *Elveszett alkotmányt* éppen a bihari események kipellengérezésére írta, szintén a forradalomban vitt szerepe miatt került nehéz helyzetbe, melyből a Tisza-család ajánlata jelentett átmeneti kiutat.

A nevelők által közvetített értékrend nem maradt hatástalan a tanítványokra sem és a reformeszmék termékeny talajra hullottak a Tisza fiúk lelkében. Kálmán mindössze 17 évesen Eötvös József mellett lett fogalmazó, László pedig jurátusi tanulmányait félbehagyva állt a pesti nemzetőrök közé állt, majd 1848 őszétől huszárként vett részt a szabadságharcban. A szabadságharc leverését követően atyjuk mindhármukat a berlini egyetemre küldte, így óvva őket a megtorlástól.

Zavarba ejtő kérdésként merül fel tehát, hogy a „konzervatív” Tisza Lajos miért olyan embereket alkalmazott fiai nevelésére, akik erősen kötődtek a reformeszmékhez, s akik olyan értékrendet közvetítettek fiai felé, melyek az ő látszólagos politikai törekvéseivel és szerepével tökéletesen szemben álltak?

Hasonló kérdések rendre felmerülnek vele kapcsolatban, amelyek megválaszolásához csak úgy találhatunk némi fogódzót, ha egyenként megvizsgáljuk azokat a tényezőket, melyek kiemelkedő és meghatározó szereppel bírtak életében és „pályafutásában”.

Család, neveltetés és jellem

Tisza Lajos életében az egyik és talán legfontosabb szerepet származása játszotta. Családjának tradíciói, a környezet jellege, ahol felnőtt, nem csak jellemét céljait és törekvéseit határozták meg alapvetően, hanem az elérésükhöz választott utat is mindvégig erősen befolyásolták.

A Borosjenei Tisza nemzetség eredete elég bizonytalan. Első ismert ősök György „nobilis jeneiensis”, még I. Rákóczi Györgytől nyert 14 falut és pusztát Arad, Temes és Csanád vármegyében. Fia, István (de Boros Jenő) igen kalandos életet élt, s az egyik legismertebb alakja a családnak. Előbb Zaránd megye szolgabírája, majd országgyűlési követ és alispán. A megyei pályát hátrahagyva 1656-tól két éven át portai követ, akit később a hírhedt Héttoronyba is bezártak. Szabadulása után 1660-ban kővári kapitányként hősiességgel védte Váradot és azt, ami még kitartóan gyűjtögetett birtokaiból megmaradt. Erőfeszítései azonban nem jártak sikerrel és mindene a terjeszkedő török martaléka lett. Végül igen szerény körülmények között halt meg 1675-ben, s utódaira csak egykori birtokok tulajdonjogát igazoló iratokat és a család régi tekintélye visszaszerzésének nemes feladatát örököltette.

Erre azonban egyelőre várni kellett. Fia csendes és szerény életet élt feleségével, Bakó Katával az erdélyi Görgényszentimrén, mint a Torda vármegyei fiskális tizedek bérlője. Az elvesztett birtokok visszapertésére először unokája, György tett egy kísérletet, ez azonban akkor még eredménytelen maradt. Ennek fia, László azonban dédnagyapjához méltó kitartással és elszántsággal vetette magát a feladatba, s szinte az egész életét e célnak szentelte. Csaknem húsz éven keresztül pereskedett többek között a modenai herceggel és a fiscussal, de kitartása és legendásan szívós makacssága végül meghozta gyümölcsét. Az 1748-ban indított perben végül 1766. augusztus 9-én született ítélet. Az ősi birtokokat ugyan sikerült visszaszereznie, helyettük azonban donációt kapott a Bihar vármegyében fekvő Geszt és Mező-Gyán falukra, továbbá Iklód, Mátéháza, Nagy- és Kis-Gyanté, Vátyon, Bogviszlóháza, Kis-Geszt, Begécs, Kis-Badvány és Csegöd pusztákra.¹⁷ A Borosjenei Tisza nemzetség tehát ismét a gazdag birtokos családok sorába került. Miután teljesítette dédapjától ráhagyományozódott kötelességét, Tisza László visszavonult, és előkelő nemesi fészket rendezett Geszten. Fia,

---

¹⁷ A Tisza család genealógiájával és a birtok visszapertésével kapcsolatban lásd Nagy Iván munkáját és a Turul vonatkozó közleményeit. Vö.: *Nagy I.: Magyarország családai* (Arcanum DVD könyvtár IV.) ill. *A Borosjenei Tisza család ősei*, Turul 1895 I–IV. (Arcanum DVD könyvtár IV.)

aki szintén a László nevet kapta, már egy 20000 holdas uradalom egyedüli örököse volt.¹⁸

Mindössze két emberöltő alatt a Tiszák átlagos köznemesi családból Bihar leggazdagabb familiájává váltak. Birtokaik nagysága Tisza László 1831-es halálakor közel 60 ezer holdra rúgott, mely Lajos szakadatlan birtokpereinek köszönhetően még tovább gyarapodott. A Bihar vármegyei nemesség vagyoni megoszlását mutató 1841-es összeírás adatai szerint, a Tisza családnak volt a hetedik legnagyobb vagyona a vármegyében.¹⁹ A sorban csak némely főnemesi és egyházi birtokok előzték meg, de köznemesség körében egyetlen olyan család sem akadt, mely akár csak meg is közelítette volna őket. Beszédes adat, hogy az utánuk következő második leggazdagabb köznemesi család, a Klobusiczkyak is csupán kevesebb, mint fele akkora vagyonnal büszkélkedhettek, de ezzel is igen jómódúnak számítottak. A köznemesség nagy részének vagyona pedig nagyságrendekkel maradt el attól, amit a Tiszák magukénak mondhattak.

Ebből fakadt részben, hogy társadalmi kapcsolatrendszerük szintén az átlagostól erősen eltérő pályán mozgott. Roppant vagyonuknak köszönhetően ugyanis az arisztokrácia körében is igen népszerűnek számítottak. A vagyonszerző Tisza László felesége Szénássy Rebeka még egy jómódú köznemesi családból származott, fia azonban már az ország egyik legtekintélyesebb arisztokrata családjába nősült be. Gróf Teleki Katalinnal 1796-ban kötött házassága nem csupán a család vagyonát gyarapította, hanem jócskán emelte annak társadalmi rangját is. Szárazberky Nagy József így emlékszik vissza a Tisza kastélyban folyó nagyúri életre: „[Tisza László] *elsőrangú uriházat tartott, hol minden úr megjelent, hová minden idegen úr, kivált katonák bemutatatta magát. Este a ház l'hombert játszott a maga állandó társaságában.*”²⁰ A geszti kastély volt a vármegye egyik legelőkelőbb udvarháza, ahol egymást érték az estélyek és a bálók. Itt mindenki megjelent, aki a társasági életben valamicskét is számított. Mindazonáltal Szárazberky kiemeli azt is, hogy a házhoz járó vendégek sorában csak kevesen voltak a „polgár ifjak” közül. Nem csoda hát, hogy Tisza László és Teleki Katalin öt gyermekéből négyen szintén az arisztokrácia körében találták meg jövőbelijüket. A lányok közül Karolina „Lotti” báró Egelhoffstein Albert, Amália „Máli” báró Léderer Károly, míg Vilma „Máli” báró Luzsénszky Pál hitvese lett és

¹⁸ Idősebb Tisza Lászlónak 3 fia született, de csak a középső marad életben. A legidősebb, József még csecsemő korában, István pedig 39 évesen hunyt el. Örökös nem maradt utána, így a család vagyona egyedül az ifjabb Lászlót illette.

¹⁹ Az összeírással kapcsolatban: *Petró Leonárd.*: Az érmelléki nemesség vagyoni tagolódása (A Nemzeti Színház létesítésére megajánlott nemesi hozzájárulás alkalmával készült összeírás feldolgozásának lehetőségei). In: *Érmellék: egy kistérség rekonstrukciója.* Szerk.: *Veliky János*; Debrecen, Hatvani István Szakkollégium, 2005.

²⁰ *Szárazberky Nagy József emlékjegyzetei.* Sajtó alá rendezte Nagy Ö. Bp. 1831.

egyedül Paulina férje, Soós Tamás nem volt főrangú. Lajos pedig 1825-ben vette feleségül gróf Teleki Júliát, anyja családjának egyik távolabbi leszármazottját.

Apja a tudományokban kevésbé volt jártas, s ezt ellenfelei többször a szemére is vetettek. Különös gondot fordított ezért fia neveltetésére, akit előbb házi tanítók oktattak, majd a Debreceni Református Kollégium diákja lett. Atyja előrelátásának köszönhetően Tisza Lajos kiváló műveltséget szerzett, ami előtt kortársai is elismeréssel adóztak, s mely nagy szerepet játszott fényes hivatali karrierjében is. A 30-as évek elején róla készült titkosrendőri jelentések²¹ egyike arról tájékoztat, hogy „*az ifjú Tisza öt nyelven beszél, s nemsokára Bihar megye alispánja lesz.*” Máshol azt írják, hogy „*a tudományok minden ágában annyira jártas, hogy akármilyen politikai vagy bírói állást nyugodtan rá lehet bízni.*” Egy 1831. november 21-i jelentés szerint „*fölötte kitűnő nevelésben részesült*”, s maga Reviczky kancellár is úgy fogalmaz hivatalos felterjesztésében, hogy Tisza „*kiváló szellemi tehetségekkel rendelkezik, kitűnő nevelésben részesült s tudományos képzettsége nem mindennapi.*” Műveltségéhez kiváló szónoki képesség és megnyerő külső adottságok társultak. Szárazberky szintén kiemelte vele kapcsolatban, hogy „*kitűnő szép külsővel, tudományos képzettséggel, szép folyékony előadással [...] kortársait felül-haladta.*”²²

Kiemelkedő műveltsége és tudományos jártassága ellenére kortársai előtt nem maradtak rejtve személyiségének árnyoldalai sem, sőt úgy látszik elsősorban ezek határozták meg a róla kialakult képet. A már említett titkosrendőri jelentések készítői fontosnak érezték tudatni azt is, hogy „*tűrhetetlen büszkesége*” „*heves temperamentuma*” és elbizakodottsága számos ellenséget szerzett. Szárazberky a saját kárán tanulta meg, hogy Tisza anyagi és szellemi felsőbbségét még legjobb barátai előtt is szívesen éreztette.²³ Kevély és büszke embernek tartották, aki művelt és előkelő úr létére „*nem átalotta kopott ruhában utána kiáltozni a táblai bírának, akik sokáig halasztották vagy kedvezőtlenül ítélték meg vég nélkül való birtokpereiben.*”²⁴

Mindemellett „igazi Tisza” volt, akit kitartó céltudatosság, konok szívósság és a makacssággal határos elszántság jellemezett. Céljai elérése érdekében nem tartott kevésnek semmilyen árat sem és akárhogy is, de mindig elérte, amit kitűzött maga elé. Első alispáni kinevezése körüli események plasztikus példáját adják kíméletlenségtől sem mentes törekvéseinek. Ez idő tájt a népszerű Sombory Imre volt Bihar alispánja, aki a közeledő tisztújításon ismét

---

²¹ A Tiszával kapcsolatos titkosrendőri jelentéseket közli: *Takáts Sándor: Kémvilág Magyarországon. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980. 99–105.*

²² *Szárazberky: i. m.*

²³ Uo.

²⁴ Idézi: Tóth L.: *i. m.*

az alispáni székre pályázott. A kilátásba helyezett királyi táblai kinevezése miatt azonban hivatalát eleve ideiglenes jelleggel készült elfoglalni. Úgy tervezte, hogy lemondását követően, támogatni fogja a fiatal Tisza helyére történő kinevezését. Tisza, aki ekkoriban főjegyző volt, azonban türelmetlenségétől hajtva szintén az alispáni hivatalra pályázott. Kihasználva korlátlan anyagi lehetőségeit és népszerűségét, széles körű támogatást szerzett melynek segítségével legyőzte pártfőgója a hivatalért folyó versenyben.²⁵

Kortársai elsősorban neveltetésére vezették vissza Tisza jellemhibáinak eredetét. Eléggé köztudottnak látszik, hogy szülei túlzásoktól sem mentes rajongással viseltettek iránta. Még az egyik titkos jelentés is kiemeli, hogy „szüleinek legkedvesebb gyermeke lévén, a nevelésben kissé elkényeztették”. Szárazberky is hasonló okokban kereste hibáit. A bajok forrását abban látta, hogy „Tisza házi neveltetést kapott” így „a gyermekek őszintesége nem gyalulhatta ki az eredeti gyengeségeket, amik még táplálékot is kaptak azok hízelgésétől, kik a magánvizsgákon jelen voltak”

Mindazonáltal valamelyest érthető szülei féltő gondoskodása, ha figyelembe vesszük, hogy Lajos volt az egyetlen fiúgyermekük. Rajta kívül még négy fiúk született, de egyik sem érte meg az egyéves kort. Egy pillantást vetve a Tiszák fiú utódokban nem éppen bővelkedő családfájára pedig látható, hogy a család fiágon való kihalása mindig is reális fenyegetésként állt fenn. Ez a veszély csak Lajossal szűnt meg, hiszen neki kivétel nélkül fiai születtek, akik közül végül hárman maradtak életben.

Tisza Lajos életében kiemelkedően fontos szerepet játszott felesége is. Gróf Teleki Júliát mindenki művelt és finom lelkű arisztokrata hölgyként ismerte, akinek szelíd jelleme látszólag tökéletes ellentéte volt férje sokszor elviselhetetlen természetének. Az 1831-es kolera-járvány idején tanúsított önfeláldozó magatartásával mindenki csodálatát és elismerését kivívta. Arany is mindig különös gyengédséggel beszélt róla leveleiben csakúgy, mint azok, akik később emlékeztek meg személyéről és gyermekei életében játszott szerepéről.²⁶

Habitusuk alapvető különbözősége ellenére tökéletes harmóniában éltek férjével, s házasságukat alapvetően boldognak tartották, ami többek közt abból fakadt, hogy Teleki Júlia különös módon volt képes hatni férjére. Gyöngyösi László jellemzése szerint ő volt a „geszti udvarház vonzó ereje, aki nemegyszer békítette ki a világot ura kíméletlenségeiért”. A békéltető szerepen túl, más tekintetben is tetten érhető urára gyakorolt hatása. Amikor például 1831-ben Tisza tiszteletbeli titkári állásért folyamodott a kancelláriánál, a hivatalos jelentések szándéka mögött elsődlegesen felesége óhaját vélték, aki Bécsbe kívánt költözni. Tisza akkor már jó eséllyel pályázott az

²⁵ Szárazberky: i. m. 98.

²⁶ Visi I.: i. m.

alispánságra, amit viszont kénytelen lett volna feladni, ha folyamodását elfogadják, s ő huzamosabb időre Bécsbe költözik.

Szintén Teleki grófnőnek tulajdonítják a fiúk liberális elvek szerint történő neveltetését. A vele kapcsolatos beszámolók egyhangúan kiemelik gyermekei életében és jellemfejlődésében játszott meghatározó szerepét, így módon próbálva feloldani a korábban már érintett ellentmondást, mely Tisza politikai szereplése és fiai neveltetése között húzódott. Szükséges azonban itt megjegyezni azt is, hogy nehezen elképzelhető, hogy a minden tekintetben annyira következetes Tisza Lajos otthon érvényesülni hagyott volna olyan elveket, melyek tökéletes ellentétben állottak saját meggyőződésével, s politikai törekvéseivel. A valósághoz inkább az a verzió áll közelebb, mely a fiúk neveltetése kapcsán is teljes egyetértést feltételez a szülők között,²⁷ amit Tisza a műveltségével és a tudományokhoz való viszonyulásával kapcsolatban elmondottak még inkább alátámasztanak.

Ellenzékisége

Tisza politikai pályafutásának egyik legfontosabb kérdése, hogy miként vált egykori ellenzéki követből kormánypárti adminisztrátorrá. Ennek megválaszolásához leelőször is ellenzékiiségének tartalmát kell közelebbről megvizsgálni.

Az ifjú Tisza a vármegyét akkoriban megosztó vallásszabadság kérdése kapcsán került a politikai küzdelmek előterébe. A vegyes házasságok ügyében a katolikus klérus továbbra is makacsul ragaszkodott a reverzálisokhoz, melyek biztosították volna, hogy a születendő utódok katolikus neveltetésben részesüljenek. Ez, valamint a körülötte tapasztalható visszaélések komoly ellenállást szültek a megye protestáns nemességének körében.

A gazdag és ráadásul kálvinista Tiszáknak mindig is egyfajta erkölcsi kötelessége volt a protestáns egyház támogatása, amiben jelentős szerepet is vállaltak. Tisza László 1764-ben például egy orgonát állíttatott a geszti templomba. Még fontosabb, hogy 1784. január 1-én éppen a Tisza-kúriában tartották az első nyilvános kálvinista istentiszteltet. Tisza Lajost pedig 1831-ben a szalontai egyházkerület segédgondnokává választották, mely tisztséget haláláig viselte.

Családja tradíciói, saját hite és a közvélemény elvárásai mind arra „predestináltak” tehát, hogy tevékeny részese legyen a vallási egyenjogúságért folytatott küzdelemnek, és Tisza „nemcsak buzgósága által, hanem hatalmas ékesszólással is megfelelt” a vele szemben támasztott elvárásoknak. Minthogy pedig a klérus mindenkor a kormányzat feltétlen támogatását él-

---

²⁷ Elek L.: i. m.

vezte, szerepe óhatatlanul ellenzéki tartalommal telítődött. Ez a szerepkör szintén nem állt távol tőle. Már apja is oszlopos tagja volt a gróf Rhédey Lajos főispáni helytartóval szemben fellépő nemesi ellenzéknek az 1820-as évek derekán, és ő maga is hamar az ellenzéki jellegű protestáns párt egyik vezető személyisége lett.²⁸ A másik Beöthy Ödön volt, s figyelembe véve a 30-as évek eleji időszak politikai hangulatát egyáltalán nem meglepő, hogy éppen ők ketten nyerték el a követséget a következő országgyűlésen.

Diétai tartózkodása ugyan rövidre sikerült, és viszonylag kevés adatunk van itteni szereplését illetően, mégis biztosan állítható, hogy a liberális ellenzék táborát erősítette. Szárazberky szerint az országgyűlésre küldött bihari követek mindketten a „szabadelvű párthoz tartoztak.” Takács Sándor említi, hogy Beöthyvel együtt Tisza is az ellenzék összejöveteleinek rendszeres résztvevője volt.²⁹ Emellett alsóházi szerepléseivel is rendre az oppozíciót támogatta, s a „világosodás ügyét pártfogolta”.³⁰ Felszólalásaiban több alkalommal támadta a kormányt és határozottan lépett fel a magyar nyelv védelmében³¹ majd teljes mellszélességgel állt ki Beöthy és a vallásszabadság ügye mellett az elhíresült Tagen-eset kapcsán.³² Feleségével folytatott levelezése, melyre szintén Takács utal, ismét csak azt támasztja alá, hogy a diétán „a hazafias és alkotmányos párttal tartott”. A titkosrendőrség is ilyen értelemben készítette jelentéseit róla.

Ellenzékiségéhez ekkoriban tehát nem fért kétség, de ez nem jelentette azt, hogy Tisza liberális érzelmű is lett volna. Sőt, a rendelkezésre álló információk alapján inkább az látszik valószínűbbnek, hogy általában nem osztotta a liberális elveket. A róla készült jelentések kiemelik, hogy bár a megyében a katolikus egyházzal - és így a kormánnyal - szemben fejtette ki tevékenységet a „demokratikus irányhoz semmi hajlama sincs”. Egy másik jelentés szerint „érzései tisztán alkotmányosak, ő maga arisztokrata, s távol áll mindenféle demokratikus iránytól”. Reviczky Ádám szerint „hűségesen ragaszkodik hazája alkotmányához” és „a demagóg elveket nem szenvedheti”. Kölcsey szintén elég korán felismerte a vele kapcsolatos korlátokat. Naplója 1833. március 17-én kelt bejegyzése szerint a bihari első követ „kényelmes és szavas, nem nyilván udvari, de az oppositionnak sem dönthetetlen oszlopa”.³³

²⁸ Szárazberky...

²⁹ Takács S: i. m.

³⁰ Kölcsey Ferenc: *Országgyűlési napló*; Sajtó alá rendezte Völgyesi O., Bp., Universitas 2000.

³¹ Tisza országgyűlési beszédeivel kapcsolatban Kossuth tudósításai adnak tájékoztatást: *Országgyűlési Tudósítások*, In: Kossuth Összes Munkái (Arcanum DVD könyvtár III.)

³² Halász I.: *A hosszú parlamentből–Mozgóképek hetvenhét év előtti időkről – A tagen-eset*. Nyugat, 1912/11.

³³ Kölcsey: i. m. 124.p

Liberalizmushoz való viszonya leginkább a Beöthyvel való összevetésben válik világossá. Mindketten a protestáns ellenzék meghatározó tagjai voltak, de míg Tisza egyfajta kötelességként szállt szembe a klérussal, Beöthyt, aki maga is katolikus volt, tisztán liberális elveitől vezéreltetve vált a vallásszabadság ünnepelet harcosává.

Tisza politikai szerepe, bár egy ideig egy irányban haladt a liberális tábor célkitűzéseivel, egy ponton túl szükségszerűen el kellett, hogy váljon azoktól, mert sem felfogásában, sem módszereiben nem azonosult velük.

Ambivalens viszonyát a liberális párthoz, talán a kényszerű távozásához vezető Füzesséry-ügy mutatja meg legjobban.³⁴ Füzesséry Gábor beregi követ a konzervatív táborhoz tartozott, aki sokak ellenérzését váltotta ki azon javaslatával, hogy a Ferdinánd trónörökös elleni – sikertelen – merénylet elkövetőjének elfogásában jeleskedő inast a magyar indigenák sorába emeljék. Indítványát – mint a szolgálalkúség megnyilvánulását – a követek nagy része elutasította, ő maga pedig igen népszerűtlenné vált az alsótablán. Tiszával 1833 tavaszán találkozott Debrecenben Reviczky főbíró házában. A köztük kialakult szóváltás során Tisza hazaárulónak nevezte az idős követet, majd félreértve annak egyik gesztusát, arcul is ütötte őt. A nem mindennapi jelenetet Deák így festi le: „*Tisza Füzesséryt pofon vágta, ez annak üstökébe ragaszkodott; egymást hurcolták, földhöz verték s a földön henteregték s végre (úgy hallom) szépen megbékültek.*”³⁵

A botrányos esemény híre gyorsan eljutott Pozsonyba is, ahol igen kedvezőtlen visszhangot váltott ki, s mind a konzervatív, mind az ellenzéki követek körében Tiszáék lemondását szorgalmazó álláspont érvényesült. A konzervatív tábor félelme érthető volt, hiszen azzal fenyegetett, hogy Tisza példája esetleg követőkre talál a zabolátlan ifjúság körében és a „*pártoskodási szellem a tettelegességet fogja alkalmazni az uralkodóhoz hű követek ellen*”.³⁶

Ugyanakkor az ellenzéki tábor sem honorálta „túl buzgalmát”. Reakciójuk kapcsán ragadható meg leginkább milyen távol is állt valójában Tisza felfogása a reformtábor emblematikus vezetőinek elképzeléseitől. Az eseményeket követően Deák és több meghatározó ellenzéki követ rögtön kijelentette, hogy amennyiben Tisza és Füzesséry elmozdítva nem lesz, lemondanak megbízatásukról, és elhagyják az országgyűlést.³⁷ E véleményhez Beöthy Ödön is csatlakozott, felszólítva a bihari rendeket Tisza visszahívására. Kölcsény, aki megismételhetetlen stílusban adta elő a történeteket, szintén úgy vé-

---

³⁴ A botrányval kapcsolatban: Halász I.: i. m., valamint *Deák Ferenc országgyűlési levelei 1833–34*. Szerk. Molnár A. Zalaegerszeg, 1997.

³⁵ *Deák Ferenc országgyűlési levelei*

³⁶ Takáts S.: i. m.

³⁷ *Deák Ferenc országgyűlési levelei*

lekedett, hogy „*csapás miatt piros arcczal egy társaságban ülni nem illik*”.³⁸ Kevésbé szarkasztikus azonban Széchenyi véleménye, aki naplójába e bejegyzést tette az este kapcsán: „*Nem tudom elfojtani gyűlöletemet honfitársaim iránt, kezdem őket megvetni!*”³⁹

Tisza ellenzékiből kormánypártivá válásában valójában szó sincs „pálfordulásról”. Sorsa inkább azokéhoz áll közelebb, akik – mint például Felsőbükki Nagy Pál – a reformkor kezdeti szakaszában a változások élén állva lassan leszakadtak, mert alapvetően hagyományos a rendi kereteken belül mozgó felfogásuk már nem tudott alkalmazkodni a kibontakozó reformmozgalom újszerű célkitűzéseire.

Mindez azonban továbbra sem ad kellő magyarázatot arra, hogy a reformmozgalomtól való elszakadása után hogyan és miért vált a kormánypolitika brutális végrehajtójává. A kormányzat folyamatosan egyes ellenzéki követek megnyerésén fáradozva számos módszert vetett be. Az említett Felsőbükki Nagy Pált például busás jövedelmet biztosító állással csábította el. Mások, mint Majtényi László vagy Siskovics József kormányhivatallal és kinevezéssel voltak megvesztegethetők, de akadtak olyanok is, akiket egyszerűen lefizettek, mint Füzeses Gábort és Komlosy Károlyt. Tiszát azonban, már csak kiemelkedő gazdagsága miatt is, anyagi előnyökkel nehezen lehetett volna megnyerni, és „áttérése” mögött sokkal inkább olyan motivációk feltételezhetők, melyek sajátos személyiségéből fakadtak.

Küzelem a hivatalokért

Tisza Lajos igen látványos módon emelkedett a megyei tisztviselők ranglétráján, s ebben az országgyűlést követő rövid intermezzo sem okozott különösebb törést. Előrejutásában, mint láttuk, gazdagsága és kiemelkedő műveltsége egyaránt segítettek, amihez ugyanakkor szorgalom és lelkiismeretes munkavégzés is társult.

A források egyöntetűen arra mutatnak, hogy alapos, és felkészült tisztviselő volt, aki megbecsülést és népszerűséget vívott ki magának. Azt még ellenfelei is kénytelenek voltak elismerni, hogy igen alkalmas volt az alispáni tisztségre.⁴⁰ Kiemelte fáradhatatlan munkabírását és több róla készült jelentés is. Egy személyes ismerőse Aradról írta, hogy „*munkás szorgalmas és önzetlen tisztviselő*” volt. Másutt szintén azt olvashatjuk, hogy „*önzetlenül, önérdék nélkül tölti be tisztjét*”, illetve hogy „*igazságos és meg nem vesztegethető*”.

³⁸ *Kölcsey Ferenc: országgyűlési napló...*

³⁹ *Széchenyi István: Napló; vál., szerk., jegyz. és utószót írta Oltványi Ambrus; Bp., Osiris 2002.*

⁴⁰ Szárazberky

Mindezek alapján feltételezhető, hogy nem csak lehetőségei voltak meg arra, hogy elérje a legmagasabb tisztségeket, de személyes ambíciói is ebbe az irányba mozgatták. Felmenői példája valamint jellemének korábban már megismert sajátosságai mind egyfajta kényszerpályán tartották: fontos és meghatározó szerepet kellett betöltenie a közéletben.

A diétai követség kudarcát követően, azonban bezáródtak érvényesülésének korábban választott lehetőségei. Az országgyűlés idején Biharban is a konzervatív-liberális szembenállás élezte ki a pártharcokat, jelentősen átalakítva a korábbi struktúrát. Az időközben megerősödött helyi liberálisok határozottan léptek fel a tekintélyét veszített követ ellen, és az 1833 júniusában tartott közgyűlésen sikeresen akadályozták meg az újráválasztására tett kísérletet. Emellett azt is sikerült elérniük, hogy a tisztkar kijelentette: nem tartja kívánatosnak Tisza személyét a megyei hivatalok élén sem.⁴¹ Tisza ugyan a közgyűléshez írt levelében „házi környülállásaira” hivatkozva mondott le tisztségeiről,⁴² valójában a vele szemben kialakuló és egyelőre fölényben lévő ellenzéki összefogás miatt volt kénytelen időlegesen kivonulni a politikai színtérről.

Az alaposan megváltozott viszonyok között, csak úgy maradhatott továbbra is a politikai élet meghatározó szereplője, ha azokkal lép szövetségre, akikkel korábban maga is szemben állt. A konzervatívok támogatásával nyerte el újra az alispáni címet, az 1839-40-es diétára készülve pedig, Lajcsák Ferenc váradi püspök segítségével akadályozta meg – átmeneti sikerrel – Beöthy követté választását. Elért eredményeit azonban folyamatosan veszélyeztette a folyton változó erőviszonyok miatti politikai labilitás, s amint azt Beöthy alispáni kinevezése és a saját háttérbeszorulása kellően bizonyított.

A katolikus egyházzal való szövetség ugyanakkor, egy esetleges kormányzati pozíció lehetőségét is elérhető közelségbe hozta számára.⁴³ Törekvése, hogy megszilárdítsa helyzetét, a 40-es évek elején összetalálkozott a kormány szándékaival, és 1841-ben adminisztrátori kinevezést nyert. Hivatala révén függetleníthette magát a megyei politikai harcok eredményétől, s megszilárdította helyét a vármegye élén.

Az elkövetkezendő időszak bihari eseményei bizonyos szempontból igazolták számításait. A kinevezése ellensúlyozására megválasztott Beöthy Ödön alispánsága alatt, a közgyűlés összesen hat alkalommal fordult a helytartótanácshoz a helytartó leváltását követelve, de törekvésük eredménytelen maradt. 1845-ben, visszamenőleg igazolva Tisza korábbi döntéseit, a kor-

---

⁴¹ Uo.

⁴² Hajdú-Bihar Megyei Levéltár: Bihar vármegye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyve: IV. A 1. a 139. k.

⁴³ Szárazberky

mány megerősítette kinevezését, ezzel végérvényesen biztosítva helyét a vármegye élén, amit 1848-ban történt lemondásáig meg is tartott.

Személyes ellentétek

Tisza politikai pályájának alakulásában nagy szerepet játszott mindezen felül, az a személyes ellentét, mely Beöthyhez fűződő viszonyát jellemezte. Egykori követtársával, feltehetőleg közös országgyűlési követségük során romlott meg a viszonya. Eleve sérthette büszkeségét és híres önérzetét, hogy míg Beöthy az országos politikai elit egyre népszerűbb és meghatározó tagjává vált, ő fokozatosan háttérbe szorult mögötte. Ironikus módon közép-pontba is a miatt az esemény miatt került, mely végül a diétáról való távozásához vezetett. Beöthynek a Füzesséry-esettel kapcsolatban tanúsított magatartása pedig végképp kiélezte a kettőjük viszonyát, amit ezután a nyílt ellenségeskedés váltott fel.

Mindketten kiváló szónokok, ambícióik által fűtött karizmatikus egyéniségek voltak, akiknek vetélkedése teljesen átalakította Bihar életét. A csatározások itt a „haladás” és a „maradiság” összecsapásaként jelentkeztek, de bizonyos fokig függetlenedtek az eszmei, ideológiai tartalomtól. A bihari pártok elsősorban vezető személyiségeikhez kötődve szerveződtek. Így történhetett meg, hogy az erőszakos és maradi felfogású Bernáthokat⁴⁴ például, a Tiszával szembeni személyes konfliktusuk a liberális oldalra állította, s Bernáth József az ellenzék alispánjelöltje volt az 1845-ös tisztújításon.

A kialakult ellenszenv ugyanis kölcsönös volt. Szárazberky Beöthy egyik fontos hibájának éppen azt tartotta, hogy számára Tisza jelentette a közügyet. Noszlopy Antal, aki a 40-es évek közepén költözött a megyébe, szintén úgy látta, hogy az ún. hazafi – párt céljait nagymértékben Beöthy Tisza iránt érzett személyes ellenszenvre határozta meg.⁴⁵

Tisza tehát, személyes ambícióitól hajtva és a Beöthyvel szembeni kibékíthetetlen szembenállásától irányítva pozicionálta magát a politikai életben. Ahogy Beöthy egyre jobban a liberális ellenzék első számú tekintélyévé vált, úgy alakította Tisza a maga szerepét vele szemben, egyre kevésbé válogatva az eszközökben, teljesen felszínre hozva azokat eleve benne rejlő negatív tulajdonságokat, melyek egy eltérő viszonyrendszerben talán nem érvényesültek volna ilyen mértékben.

⁴⁴ Vö.: Kovács R. *A bernáthfalvi Bernáth család érmihályfalvi ága*. In: *Érmihályfalva (Barangolás múltban és jelenben)*. Szerk.: Kovács R. - Szalai I. - Ádám S. Érmihályfalva Polgármesteri Hivatala, 2005. 37–44, illetve Szárazberky közléseivel.

⁴⁵ *Noszlopy Antal: Önéletrajz*. In: *Fontes Musei Ethnographiae 5. Negyvennyolcas idők II.* Szerk. *Forrai I.*, Bp., Néprajzi Múzeum, 1999. 137–296.